

УДК 930.25 (477) (031)

ПЕРЕДУМОВИ ТА ПІДВАЛИНИ СТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЗАГАЛЬНОЇ ЕНЦИКЛОПЕДІЇ

С.М. Борчук

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

У статті розглянуто передумови появи «Української Загальної Енциклопедії». Охарактеризовано роль національно-культурних інституцій в організації видання, проаналізовано обговорення змістового наповнення проекту енциклопедії в тогочасній українській пресі та листуванні відомих діячів Галичини, показано внесок творців фундаментальної праці в опублікуванні УЗЕ. Автор стверджує, що «Українська Загальна Енциклопедія» стала першим завершеним українським енциклопедичним виданням модерної епохи й тривалий час залишалася єдиною в цьому роді. Вона стала справжнім культурним досягненням українців, що поставило їх в один ряд з іншими високорозвиненими народами світу, а також була основою для інших енциклопедій, котрі готувалися спочатку українською діаспорою, а після здобуття Україною незалежності – і для сучасних вчених, які працюють над новими українськими енциклопедіями.

Ключові слова: «Українська Загальна Енциклопедія», енциклопедистика, Наукове товариство імені Т. Шевченка, редактор, редакційна колегія, видавництво, словникове гасло.

Рішення Ради послів країн Антанти від 14 березня 1923 р. зафіксувало тимчасовий статус західноукраїнських земель у складі Польщі. Втім денационалізаційна й асиміляційна політика II Речі Посполитої щодо її українського населення не була спроможна цілком знищити українське національне життя. Серед поважних національних наукових інституцій, які продовжували своє функціонування під польською окупацією, було й Наукове товариство імені Шевченка у Львові (НТШ). Під його грифом друкувалися на-

укові праці, видавалися «Записки НТШ», інші наукові збірники. Тривала видавнича справа й у інших осередках. Так, у міжвоєнний час на теренах Галичини діяло близько 50 українських видавництв. Зокрема, другим за потужністю після Львова українським видавничим центром стала Коломия [15, с. 103]. Саме це місто надалі й стало «батьківщиною» першої української енциклопедії на західноукраїнських землях.

Прагнення створити поважний енциклопедичний проект було притаманне галицькій українській еліті ще з XIX ст. Потреба у такій праці була зумовлена не лише прогресом науки, а й прагненням допомогти зростанню національної самосвідомості українців, що добре усвідомлювалося українськими вченими й політиками по обидва боки Збруча. І якщо в Російській імперії спроби створити українську енциклопедію відбувалися неодноразово (найуспішнішим був проект «Украинский народ в его прошлом и настоящем») [1, с. 83], то західноукраїнські вчені змушені були обмежуватися виданням лише вузькоспеціалізованих українознавчих збірників та писати статті до іноземних енциклопедичних видань, зокрема російських або польських. Однак і такі поодинокі приклади участі українців в енциклопедичних проектах (навіть іноземних) мали позитивне значення – українська інтелігенція здобувала досвід роботи над енциклопедією, створювала певну інформаційну базу, яку згодом можна було б використати й для власної енциклопедії. У поєднанні з передвоєнними здобутками Наукового товариства імені Шевченка, більшість із яких, незважаючи на українсько-польську війну 1918–1919 рр., на щастя, збереглися, ці напрацювання стали основою для нової спроби ство-

рення української енциклопедії.

Після Першої світової війни видання енциклопедії українознавства стало кінцевою потребою й привертало пильну увагу українських учених, наукових установ і видавців. Перші спроби в цьому напрямку зазнали фіаско переважно з фінансових причин. Зокрема, на другому аркуші зупинилася «Українська енциклопедія», що її за допомогою З. Кузеля почав складати й друкувати у Вецлярі Б. Лепкий під час свого перебування в Німеччині [8, с. 10].

До ідеї видання власної української енциклопедії галицькі вчені повернулися після відновлення роботи Наукового товариства імені Шевченка на початку 1920-х рр. Причин такого інтересу саме в цей час було декілька. Передусім – відсутність будь-якого іншого українського енциклопедичного видання, адже всі попередні проекти, здійснювані в Наддніпрянщині, зазнали невдачі, а двотомник «Украинский народ в его прошлом и настоящем» у міжвоєнній Галичині був бібліографічною рідкістю [17, с. 499]. По-друге, незважаючи на наявність офіційної цензури, польське наукове середовище було значно толерантнішим до українців, а наявність місцевих видавничих потужностей робила енциклопедичний проект реальним. Необхідно також зауважити й ту обставину, що більшість галицьких вчених-українців упродовж визвольних змагань 1918–1919 рр. дистанціювалася від політики, а ті, хто все-таки брав у них участь, як проф. Іван Раковський, встигли відбутися покарання й повернутися до активної творчої праці.

Окрім нечисленних учених, потребу в україномовній енциклопедії, що мала б популяризувати загальнолюдські наукові знання, а головне – містила б інформацію про Україну, її народ, суспільство та історію, розуміли й представники інших освічених суспільних верств: вчителі, міські службовці, студентство. Така праця мала б бути зорієнтованою на широкий загаль – від інтелігенції та студентів до селян і

школярів. Саме потреба української суспільності Галичини спонукала наукову еліту, зосереджену передусім у лавах НТШ, до активної роботи над енциклопедією, котра через свою широку зорієнтованість дістала підназву «Книга знання».

Однак ініціативу підготовки «Української Загальної Енциклопедії» – Книги знання» взяли на себе не українські наукові (НТШ) або освітні («Просвіта») установи і не найпотужніша фінансово українська інституція Галичини – Ревізійний Союз Українських Кооператив (РСУК), а кілька провінційних діячів: Василь Микитчук, Микола Слюзар та інші, які 1929 р. заснували видавництво «Українська Загальна Енциклопедія» й фінансували його [6, с. 248].

Щоб уможливити придбання «УЗЕ» «найширшим колом нашої суспільності», енциклопедія мала б друкуватися щомісячними зшитками (по 4 друк. арк.), яких загалом мало бути 25. Коштував один зшиток 80 американських центів або 7,20 злотих польських. Передплата на енциклопедію приймалася кооперативом «Рідна школа» у Львові й кредитною спілкою «Покутський Союз» у Коломиї [6, с. 248].

Оголошення про підготовку видання «УЗЕ» викликало жвавий суспільний інтерес. Так, 6 грудня 1929 р. на нього відгукнувся інженер-лісівник [Богдан] Лучаковський (1900–1971), увагу якого привернув склад редакційного комітету видання й непропорційність, на його думку, представлення в ньому окремих ділянок знань: «Найчисленніше є заступлена література, відтак філософія, право, медицина, кооперація (економія), а натомість нема в комітеті репрезентативів технічного знання [...]. Таким чином, грозить небезпека, що українська енциклопедія буде односторонньо опрацьована, бо не буде в ній відповідно заступлена найширша ділянка людського знання – техніка. Без фахово і всесторонньо опрацьованої технічної частини енциклопедія не може мати вартості справжньої ен-

циклопедії. З другої сторони, українська суспільність саме найбільше потребує такого наукового видавництва, де можна б знайти популярні, а рівночасно фахові відомості з ділянки технічного знання, бо саме з тої ділянки донині є найменше української літератури, доступної для всіх кругів суспільності» [9, с. 3].

Дописувач закликав видавців енциклопедії публічно висловитися з цього питання й, у разі слушності зауважень, «доповнити редакцію найвизначнішими представниками технічних наук» [9, с. 3].

На критику видавців енциклопедії відгукнувся головний редактор «УЗЕ», лист якого, датований 6 грудня, через день оприлюднило «Діло». У ньому професор Іван Раковський запевнив читачів видання – ймовірних передплатників й покупців енциклопедії: «Прохаю ласкаво прийняти до відома, що в нашій енциклопедії технічні науки знайдуть якнайбільше місця, а опрацювання тієї частини енциклопедії зовили ласкаво узяти на себе [...] професори Української Технічно-Господарської Академії в Подєбрадах. Провід у цій збірній праці зволив ласкаво перебрати Достойний Ректор тієї Академії Борис Іваницький.

Вважаю своїм обов'язком подати це до відома всіх тих, що бажають так само, як і редакція енциклопедії, – щоби цей перший у нас цього роду культурний твір став на висоті свого завдання» [10, с. 5].

Дискусію щодо «УЗЕ» на шпальтах «Діла» продовжив член Редакційної колегії видання доктор Михайло Рудницький (1889–1975), який у двох подачах 10–11 грудня 1929 р. надрукував статтю «Якої нам треба енциклопедії?». У властивій йому дещо провокативній манері він поставив низку запитань щодо напрямку й структури енциклопедії, констатувавши насамперед, що визначений її обсяг унеможливило «всякі загальні статті чи огляди». На його думку, «УЗЕ» мусить відповідати «первісним потребам якнайширшого загалу», а представників розумової праці – інформувати про «основні

факти й поняття з інших ділянок знання». Водночас М. Рудницький хотів бачити у енциклопедії й термінологічний словник, і словник синонімів, і словник іншомовних слів: «Наш вік залитий чужими словами і абстрактами. Енциклопедія, що матиме портрети ста відомих нам письменників, королів і гетьманів, а не матиме тисячі чужих слів, якими щодня користуємося без розбору, може називатись як хоче, але не сповнює одного із своїх перших, пекучих завдань» [14, с.3].

Один із керівників проекту бачив потенційну загрозу для енциклопедії у ймовірному неконтрольованому розростанні гуманітарної частини «УЗЕ»: «Історично-літературна частина, яка охоплює українознавство, може дуже легко в нашій Енциклопедії стати тим грибом, що розростеться до таких розмірів, що з'їсться весь її фундамент. Придбавши сам виключно історично-літературну освіту, стверджую щораз частіше із жахом, що серед нашої інтелігенції вважають її найціннішою частиною знання й світогляду. Не диво, що це знання й світогляд складені у нас з найбільше поверхових елементів випадкової лектури».

Резюмуючи свої роздуми щодо структури й змісту майбутнього видання, М. Рудницький підсумовував: «Підручна енциклопедія має дати нам якнайбільшу кількість фактів і якнайточніше пояснення якнайбільшій кількості понять. Це книжка, що дає нам змогу оминати помилок у ділянках знання, в яких ми є спеціалістами, і в тих, де ми зовсім незорієнтовані. Її найвищою прикметою [...] – є тільки те, щоби вона сама не мала помилок.

Підручна енциклопедія не може бути книгою, якою ми хотіли б почванитись перед чужинцями, бо це виключене в нинішніх наших умовах: це діло для цілої Академії на роки, при вивінуванні її великими фондами. Вона не повинна бути також для прикраси бібліотеки або столику в салоні. Це має бути, перш за все, перший підручник, необхідний на

столі до праці кожного інтелігента, поруч інших його книжок, каламаря і паперу, а тим самим необхідний для кожного, хто хоче стати інтелігентом» [11, с. 3].

Зауваживши насамкінець, що методика підготовки «УЗЕ» повинна поєднати у собі «працю над словником мови, словником синонімів і словником, зовсім у нас невідомим, на який бракує нам навіть терміну – «*idées suggérées*», М. Рудницький закликав до прилюдної участі у дискусії з приводу «Української Загальної Енциклопедії» її головного редактора д-ра І. Раковського, який «знає прегарно» засади побудови цього видання й мусить з'ясувати це усім тим, які «хотіли би йому допомогти в його невдячній праці» [11, с. 3].

В ювілейному числі «Діла» 14 січня 1930 р. (з нагоди 50-ліття часопису) з'явилася стаття І. Крип'якевича, тоді ще співробітника для спеціальних доручень Постійної комісії ВУАН для складання Біографічного словника діячів України. Львівський історик, тоді викладач гімназії у Жовкві, вже з осені 1929 р. брав участь в опрацюванні проекту «УЗЕ» й цією статтею не лише засвідчував свій соборницький менталітет, а й закликав земляків долучитися до написання життєписів західноукраїнських діячів, щоб гідно репрезентувати їх у всеукраїнському Біографічному словнику: «У Всеукраїнській Академії наук в Києві [...] працює Комісія Біографічного словника України, – мета її зібрати життєписи всіх діячів української землі від найвизначніших до найменше відомих, а все-таки заслужених для української культури [...]. Комісія Біографічного словника у своїй праці звертає пильну увагу на західноукраїнські землі, і в цьому наше громадянство повинно б прийти їй з допомогою. Річ це нелегка. Навіть в Галичині, де щоденна преса все подає ювілейні згадки та некрольоги визначніших осіб, де в різних календарях [...] знаходять місце життєписи культурних діячів, – все-таки багато історичних імен залишається без біографій [...]. Не

маємо досі словника ні галицьких письменників, ні публіцистів, ні політиків, ні педагогів, ні лікарів [...], – хоч у кожній ділянці знайшлись би імена, достойні пам'яті [...]».

Завершувалася стаття І. Крип'якевича закликом: «В ювілейний рік «Діла», котрого півсотні річників є величезною скарбницею історичних матеріалів, треба б подумати про повну колекцію життєписів західноукраїнських діячів, щоби наші ближчі землі знайшли належне місце у всеукраїнському Біографічному словнику» [5, с. 8].

4 лютого 1930 р. у тому ж львівському щоденнику з'явилася перша з трьох частин настановчої статті головного редактора «УЗЕ» І. Раковського «Яка буде наша перша енциклопедія?», в якій з'ясовувалася концепція видання, підбиравалися підсумки громадського обговорення проекту й висловлювалася подяка його учасникам за пропозиції співробітництва, а також поради й побажання.

Відповідаючи на питання, винесене у заголовок, автор наголосив, що, перш за все, енциклопедія буде «невеличка»: «Інші культурні народи мають такі твори кількадесятьтомові, ми на перший раз мусимо вдоволитися трьома томами [...]. Інші культурні народи мають побіч великих многотомових, такі «малі» енциклопедії, призначені власне до масового поширення. Своїм об'ємом наша перша книга значно перевищатиме недавно видані «малі» енциклопедії Брокгауза, Гердера і Маєра та дорівнювати буде «Малому Лярусови». Коли для широких мас таких культурних народів як німці й французи вистарчають вповні згадані малі енциклопедії, то і для нашого народу вповні вистарчить поки що наша трьохтомовою книга знання» [11, с. 3].

Характеризуючи напрям видання, його головний редактор окреслив, чим «УЗЕ» не може бути й не буде – «ані словником української мови, ані термінологічним словником з усіх ділянок знання, а тим менше словником абстрактних по-

нять та вмовлених ідей». Такі побажання можна було б висувати лише до багатомовного повного словника української мови, над підготовкою якого працювала ВУАН. Тому І. Раковський наголосив «загальний» характер енциклопедії: «Відповідно до свого об'єму наша книга знання обніматиме найважливіші дані з усіх ділянок людського знання, з особливим місцем для українознавства та потреб нашого освіченого загалу» [11, с. 3] (виділення у тексті І. Раковського. – авт.).

У продовженні статті головний редактор спростовував заперечення деякими критиками намічених в «УЗЕ» стислих оглядів географії, історії й літератури «найважливіших культурних народів, які дехто вважає навіть неможливими або й безвартісними». На конкретних прикладах провідних європейських енциклопедій він довів, що «такі коротенькі огляди не лиш можливі, але й конечні», а тим більше потрібні вони «для нашого народу, і для того в нашій книзі знання вони мусять бути навіть дещо поширені». Особливо наголошував І. Раковський потребу об'єктивного висвітлення й суворой понадпартійності викладу матеріалів «УЗЕ»: «Наша перша книга знання призначена для цілого нашого народу, а не для прихильників якогось одного стороництва чи погляду. Вона мусить бути строго безпартійна, чи радше понадпартійна, бо тільки така може числити на достаточну кількість покупців. Така безумовна безсторонність мусить бути також вислідком складу її редакційного гуртка [...]». Між співробітниками нашої першої енциклопедії є люди різних партій і різних поглядів, з'єднаних в один згідний гурток спільним гарячим бажанням дати нашій українській суспільності при даних обставинах можливо найліпшу книгу знання. Ясно, що кожний співробітник мусить шанувати погляди і переконання інших своїх товаришів і через те в повірній собі ділянці мусить придержуватися безумовної предметовості й безсторонності та в кожному поясненні обмежити-

ся тільки до ствердження дійсного стану, нагої правди, без своєї оцінки та без своїх особистих поглядів. Якби припадком котрий із співробітників при найліпшій волі й прогрішився під тим оглядом, тоді при остаточній редакції це мусить бути справлене. Коли наша книга знання має бути для усіх українців, тоді розуміється, що в ній усі події й особи, навіть сучасні, мусять бути описані чи пояснені цілком безпристрасно і безсторонньо так, начебто вони належали вже до давньої минувшини [...]» [11, с. 3].

В останній частині своєї статті І. Раковський відповідав скептикам, які закидали ініціаторам проекту брак досвіду й фахових сил, що наявних сил цілком достатньо для підготовки «Української Загальної Енциклопедії»: «Мусимо зважитись видати свою власну енциклопедію, і то не переклад чужої, невідповідної для нас [...]. І коли довкола видання тієї першої нашої енциклопедії згуртувалися люди, що належать до найліпших наших знавців і дослідників поодиноких ділянок людського знання, коли між тими співробітниками є письменники, які довголітньою своєю працею дали вже наглядний доказ, що вмють писати приступно й загальнозрозуміло навіть про найтяжчі наукові питання, коли між ними є також і суспільні діячі, які добре знають сучасний стан нашого народу й його потреби, коли вкінці між ними є й такі, які були співробітниками енциклопедій чужих культурних народів, – то ми можемо сміло приступати до видавання нашої першої книги знання і можемо бути певні, що вона буде культурним ділом, гідним нашого Народу» [11, с. 3].

У квітні 1930 р. з'явився перший зшиток «УЗЕ». Мета створення «Української Загальної Енциклопедії» виразно декларувалася у зверненні до читачів, яке відкривало перший том. У ньому редакційна колегія «УЗЕ» наголошувала: «Невпинний розвиток людської культури постійно збільшує людське знання, яке вже давно поширилося до таких розмірів, що його

не в силі охопити ніяка людина, не тільки в цілості, але навіть в окремії ділянці.

Та чим людина культурніша, тим більше цікавиться різноманітними проявами життя, тим сильніше відчуває потребу їх розуміти. Заспокоїти цю потребу було віддавна завданням підручних книг знання, де кожний міг знайти необхідні факти та пояснення різних явищ [...]. Такі книги знання – енциклопедії – поширені від віків серед великих культурних народів [...].

Отся перша Українська Загальна Енциклопедія має на меті в 3-х томах дати якомога більшу кількість назв (гасел), що містили б найконечніші відомості про видатних діячів – історичних і сучасних, про важливіші дати, події й місцевості й таке інше, та пояснювали би досягнення в усіх ділянках людського знання. Вона складена на зразок кращих чужих енциклопедій і використала їх методи та джерела [13, с. 1].

Одночасно редакційна колегія «УЗЕ» наголошувала, що видання не є переробкою чи компіляцією, а самостійною працею, у якій наголос зроблено на житті українського народу – «вона в першій мірі українська й призначена для українського читача».

У «Вступному слові» згадувалися великі труднощі, які долали ініціатори проекту. Насамперед йшлося про відсутність повного енциклопедичного словника української мови, фахових енциклопедій окремих наукових дисциплін, неусталеність загальноприйнятих термінів. Невеликий обсяг енциклопедії не дозволив вмістити «стільки назв і оглядів, як цього, може, бажали би знавці поодиноких ділянок знання»; нелегко було дотримуватися пропорцій при визначенні «поодиноких ділянок, а навіть гасел». «УЗЕ» мала поєднувати два різних завдання – популярність й науковість.

Принцип понадпартійності, задекларований головним редактором енциклопедії І. Раковським у згаданій статті, також наголошувався у передмові: «Ен-

циклопедія призначена для всіх, а не для одної суспільної класи, партії або гуртка, повинна подавати всі відомості по змозі безсторонньо, без ніякої оцінки та особистого освітлення. Таку об'єктивність, сподіваємося, знайде в цьому творі кожний безсторонній читач» [13, с. 1].

Редколегія зауважувала, що видання енциклопедії – недешева справа: «В інших культурних народів таке діло беруть на себе державні установи або великі заібні накладні. У нас таке видання взяв на себе невеличкий гурток людей, що жертвували все своє майно для здійснення культурної ідеї». Зазначалося, що перша спроба української енциклопедії «не може бути без помилок та пропусків». Наголошувалося, що «нинішні віймові зовнішні політичні обставини» завадили подати «повний список наших діячів», як й не було можливості «піддержувати постійних зв'язків із наддніпрянськими земляками, а тим менше рахувати на їх необхідне співробітництво».

Насамкінець редколегія підсумовувала: «Ми вповні свідомі різних недочет цього твору. При добрій волі прихильних справі читачів, що схотять подати до відомої редакції УЗЕ доглянені ними пропуски й неточності, можна буде ці помилки доповнити ще в додатковій випуску» [13, с. 1].

Обов'язки головного редактора проекту взяв на себе Іван Раковський (1874–1949) – антрополог і зоолог, педагог, учень Ф. Вовка, дійсний член НТШ (з 1903 р.; 1935–1940, 1947–1949 рр. – голова НТШ), 1921–1925 рр. – один із організаторів Львівського таємного університету й професор зоології й антропології у ньому [2]. І. Кедрин-Рудницький, один з авторів «УЗЕ», з пієтетом згадував про нього: «Проф. Іван Раковський, справжній великий учений-природник, але й людина з енциклопедичним знанням, тому ідеальний головний редактор Української Загальної Енциклопедії (так званої Коломийської, у Видавництві Микитюка у Коломні)» [2].

Проф. І. Раковський володів широким колом наукових знань і був обізнаним із багатьма науками. Такі особисті й наукові якості могли допомогти йому в найкоротший термін не лише налагодити робочий процес, а навіть особисто контролювати якість матеріалу і його відповідність духу нової енциклопедії. Взагалі рівень творчої активності і працездатності головного редактора «УЗЕ» вражає. Він не лише встигав вирішити значну частину організаційних питань, виконувати свої обов'язки як редактор проекту, а й особисто був автором низки статей та гасел, при чому у різних наукових сферах.

Робота над виданням енциклопедії, що складала три томи, тривала п'ять років. За цей час було не лише підготовлено матеріал, а й усі передплатники отримали свої примірники «УЗЕ». Останнє було важливим чинником, адже нестача зовнішнього фінансування (Наукове товариство імені Шевченка не могло повністю профінансувати проект, оскільки само перебувало у скруті) вимагала швидкого надходження коштів від читачів. Саме через таку потребу перший том, надрукований у 1930 р., був розісланий передплатникам у вигляді зошитів, без зовнішньої палітурки. Лише пізніше їм було розіслано також обкладинку різних типів із пропозицією самостійно переплести книгу. Потрібно сказати, що такі радикальні заходи щодо залучення коштів, розраховані на свідомість та розуміння читачів, мали певний ефект. Усі примірники були викуплені, й фінансування наступних томів було більш стабільним. Дещо уповільнювала підготовку енциклопедії розпорошеність її структурних частин. Зокрема, редакція містилася у Львові, адміністрація – у Коломиї, друкарня – у Станіславові, картотека назв майбутніх статей та значна кількість авторських матеріалів – вдома у головного редактора І. Раковського.

Як свідчив В. Кубійович, загальні умови праці над «Українською Загальною Енциклопедією» у Західній Україні «були непогані»: «Українська суспільність радо

прийняла звістку про появу енциклопедії українською мовою і купувала її з приємністю; не бракувало знавців з різних ділянок науки, зокрема українознавства, які радо співпрацювали з «УЗЕ» [...]. Працю над «УЗЕ» полегшував факт, що автори й редактори мали до диспозиції багаті фонди в бібліотеках Львова (зокрема НТШ), а також у Празі» [6, с. 248].

Але якщо авторів для енциклопедії не бракувало, хоча гонорари були невисокими, то натомість гостріше відчувався дефіцит постійних працівників у редакційному бюро, знову ж таки через скромні фінансові можливості. Навіть члени Редакційної колегії працювали на півставки. Більше часу роботі над статтями для «УЗЕ» приділяли автори, які жили в еміграції у Чехословаччині – у Празі й Подєбрадах, оскільки вони «мали менше заробітчанської праці, а цим самим і більше часу для «УЗЕ»» [6, с. 248].

Матеріальні проблеми вплинули на активність працівників редакційної колегії. Так, коли на початку проекту її члени Іван Раковський, Володимир Дорошенко, Михайло Рудницький, Василь Сімович та постійний секретар Іван Бедріло працювали досить злагоджено, то надалі між ними розпочалися суперечки. Фінансові проблеми (як уже згадувалося, навіть члени редколегії працювали на півставки) неодноразово загрожували проекту, однак завдяки ініціативності головного редактора І. Раковського видання «Української Загальної Енциклопедії» вдалося завершити.

Новостворена енциклопедія структурно наслідувала найвідоміші тогочасні європейські енциклопедії. Незважаючи на невеликий загальний обсяг, до неї увійшло майже 34 тис. статей, над якими працювало 136 авторів, частина з яких представляли тогочасну українську політичну еміграцію у Європі – Німеччині, Польщі, Чехословаччині. Було визначено працівниками редакційної колегії основні вимоги до майбутніх статей. Так, стаття мала бути одночасно науковою

й доступною широкому загалу читачів. Розуміючи основні критерії майбутнього контингенту читачів, було свідомо вирішено відійти від сухого, академічного викладання матеріалу. За задумом авторів проекту, енциклопедія мала стати не тільки узагальненням тогочасних наукових знань про світ, інформації про українців та Україну, а також і культурно-просвітницьким інструментом, зорієнтованим на піднесення освітнього й наукового рівня знань жителів Західної України.

Для кращого виконання своєї функції – донесення до широкого загалу читачів якнайбільшої кількості інформації, структурно «УЗЕ» була поділена на тематичні розділи, над якими працювали різні вчені: Антропологія; Археологія; Астрономія; Біологічні науки; Ветеринарія; Військові справи [6, с. 248], Географія; Геологія; Економіка; Етнологія; Історія (всесвітня; історія культури; історія України; історія українських визвольних змагань; історія Української Католицької Церкви; історія Української Православної Церкви); Кооперація; Література; Математика; Медицина; Мистецтво; Мінералогія; Мовознавство; Музика; Педагогіка; Право; Психологія; Релігія; Фізкультура і спорт («Руханка та змаг»); Сільське господарство; Суспільні науки; Сходознавство; Театр; Технічні науки; Фізика і хімія; Філософія.

Метою енциклопедії було також подати якнайбільше інформації про Україну й український народ. Цю інформацію «УЗЕ» подавала як у формі алфавітних статей (із майже 34 тис. статей проекту близько 8 тис. (23,5 % – майже четверта частина) припадали на українознавчі), так і в окремому розділі «Україна», вміщеному у третьому томі й насиченому ґрунтовними оглядами-монографіями відомих вітчизняних учених [16]. Його редактором був Василь Сімович.

Лише у підготовці першого тому «Української Загальної Енциклопедії» взяли участь 76 авторів статей. На жаль, авторство під словниковими гаслами не зазначалося, тому, за нечисленними ви-

нятками, можемо лише робити припущення, враховуючи наукову спеціалізацію авторів. Наведемо лише деякі прізвища з зазначенням спеціалізації: археологія – др. Ярослав Пастернак; астрономія – доц. др. Федір Гула; біологічні науки – др. І. Раковський; Буковинські культурні справи – проф. В. Сімович; ветеринарія – др. Маріан Стахурський; військові справи – полк. Володимир Колоссовський; географія – доценти Мирон Дольницький, Володимир Кубійович, др. Юрій Полянський; геологія – Ю. Полянський; економіка – доц. Іван Кабачків, др. Карло Коберський; етнологія – проф. Зенон Кузеля; Закарпаття – др. Іван Панькевич; історія всесвітня – др. Іван Крип'якевич; історія культури – проф. Юрій Рудницький; історія України – др. І. Крип'якевич, др. Симон Наріжний, доц. Панас Феденко; історія українських визвольних змагань – сотник Осип Думін, сот. Корній Купченко, редактори Лев Лепкий та Дмитро Паліїв, доц. П. Феденко; історія Української Католицької Церкви – о. др. Гавріл Костельник, о. др. Ярослав Левицький; історія УПЦ – проф. Василь Біднов; класична старовина – проф. Осип Роздольський; кооперація – др. Карло Коберський; література всесвітня та українська – проф. Леонід Білецький, директор Володимир Дорошенко, проф. Богдан Лепкий, др. М. Рудницький; математика – проф. Микола Чайковський; мистецтво – редактор Микола Голубець та ін. За ілюстрації та картографію відповідав др. Ігор Федів [12].

Отже, розглянувши наведений список, ми можемо побачити не лише загальну кількість співробітників, а й визнати: обсяг роботи, проведений кожним із авторів і передусім редакційною колегією, – є титанічним, і можливим він став лише завдяки їх свідомій та активній громадській позиції. «Українська Загальна Енциклопедія» стала першим завершеним українським енциклопедичним виданням модерної епохи й тривалий час залишалася єдиною в цьому роді. Вона стала справжнім культурним досягненням українців,

що поставило їх в один ряд з іншими високорозвиненими народами світу. «УЗЕ» стала основою для інших енциклопедій, що готувалися спочатку українською діаспорою, а після здобуття Україною незалежності – і для сучасних вчених, які працюють над новими українськими енциклопедіями.

Література

1. Борчук С. М. «Украинский народ в его прошлом и настоящем» – перший вітчизняний енциклопедичний проект ХХ ст. / С. М. Борчук // Науковий вісник Чернівецького університету: Історія. Політичні науки. Міжнародні відносини. – 2010. – Вип. 514–515. – С. 83–86.
2. Головацький І. Іван Раковський. 1874–1949: життєписно-бібліографічний нарис / І. Д. Головацький. – Львів : [б. в.], 2004. – 234 с. – (Визначні діячі НТШ / Наукове ім. Шевченка; число 9).
3. Енциклопедія, за словами В. Кубійовича, «присвячувала багато місця недавній добі Визвольних змагань й українським арміям: без «УЗЕ» багато біографічних нотаток з цієї доби пропало б» (див.: Кубійович В. Мені 85. – С. 250).
4. Кедрин І. Життя – події – люди: Спомини і коментарі / І. Кедрин-Рудницький. – Нью-Йорк : Червона Калина, 1976. – С. 316.
5. Крип'якевич І. Всеукраїнський Біографічний словник ВУАН / І. Крип'якевич // Діло. – 1930. – 14 січня. – Ч. 9. – С. 8.
6. Кубійович В. Мені 85 / В. Кубійович // [Наукове товариство ім. Шевченка]. – Мюнхен : Молоде життя, 1985. – С. 248.
7. Кузеля З. Дотеперішні українські енциклопедії / З. Кузеля // Енциклопедія українознавства : В 2 т. / [Під голов. ред. проф., д-ра В. Кубійовича і проф., д-ра З. Кузеля]. – Мюнхен; Нью-Йорк, 1949. – Т. 1. – С. 10.
8. Кузеля З. Дотеперішні українські енциклопедії / З. Кузеля // Енциклопедія українознавства : В 2 т. – Т. 1. – С. 10.
9. Лучаковський, інж. Замітки на маргінесі видавництва української енциклопедії / [Богдан] Лучаковський // Діло. – 1929. – 6 грудня. – Ч. 270. – С. 3.
10. Раковський І. В справі «Української Загальної Енциклопедії» : [Лист до редакції «Діла»] / І. Раковський // Діло. – 1929. – 8 грудня. – Ч. 272. – С. 5.
11. Раковський І. Яка буде наша перша енциклопедія? : 1. Потреба і засоби «Книги знання» / І. Раковський // Діло. – 1930. – 4 лютого. – Ч. 26. – С. 3.

12. Підраховано за: Співробітники загальної частини УЗЕ та гасла «Україна» // УЗЕ. – Львів; Станиславів; Коломия : Рідна школа, [1935]. – Т. 3. С – Я. – С. 1423–1426.

13. Редакційна колегія УЗЕ. Вступне слово // Українська Загальна Енциклопедія: Книга знання : В 3 т. / [Під головною ред. І. Раковського]. – Львів – Станиславів – Коломия, 1930. – Т. 1. А – Ж. – С. 1.

14. Рудницький М. Якої нам треба енциклопедії? / М. Рудницький // Діло. – 1929. – 10 грудня. – Ч. 273. – С. 3; 11 грудня. – Ч. 274. – С. 3.

15. Савчук М. Видавництво / М. Савчук // Енциклопедія Коломийщини. – Коломия, 2000. – Зшиток 3. – С. 103–104.

16. Україна // УЗЕ. – Т. 3. – С. 361–1000.

17. Шаблій О. Володимир Кубійович : енциклопедія життя і творення / О. Шаблій / [НТШ в Європі]. – Париж; Львів : Фенікс; Українська академія друкарства, 1996. – С. 499.

Borchuk S.M. BACKGROUND AND FOUNDATION OF THE UKRAINIAN UNIVERSAL ENCYCLOPEDIA. *In the article prerequisites of appearing «Ukrainian Universal Encyclopedia» are discussed. The role of national cultural institutions in the organization edition are characterized, the semantic discussion content encyclopedia project at that time of Ukrainian press and correspondence eminent Galicia is analyzed, the creators' contribution of fundamental work in publishing UUE is shown. The author argues that «Ukrainian Universal Encyclopedia» was the first completed Ukrainian encyclopedia of modern time and has been remained the only one in this type for a long time. It was a real cultural achievement of Ukrainians, which put them in one rank with other highly developed nations of the world, and was the basis for other encyclopedias that were prepared at first by Ukrainian diaspora, and after Ukraine gained independence also for today's scientists who are working on new Ukrainian encyclopedias.*

Key words: «Ukrainian Universal Encyclopedia», encyclopedistics, Taras Shevchenko Scientific Society, editor, editorial board, publishing, dictionary motto.

Борчук С.М. ПРЕДПОСЫЛКИ И ОСНОВЫ СОЗДАНИЯ УКРАИНСКОЙ ВСЕОБЩЕЙ ЭНЦИКЛОПЕДИИ. В статье рассмотрено предпосылки издания «Украинской Всеобщей Энциклопедии». Охарактеризировано роль национально-культурных институций в организации издания, проанализировано обсуждение содержимого наполнения проекта энциклопедии в тогдашней украинской прессе и переписке известных деятелей Галиции, показано вклад творцов фундаментальной работы в публикации УВЭ. Автор утверждает, что «Украинская Всеобщая Энциклопедия» стала первым завершённым украинским энциклопедическим изданием современной эпохи, и длительное время оставалась единственной в своем роде. Она стала настоящим культурным достижением украинцев, что поставило их в один ряд с другими высокоразвитыми народами мира, а также была основой для других энциклопедий, которые готовились сначала украинской диаспорой, а после получения Украиной независимости – и для современных учёных, которые работают над новыми украинскими энциклопедиями.

Ключевые слова: «Украинская Всеобщая Энциклопедия», энциклопедистика, Научное общество имени Т. Шевченка, редактор, редакционная коллегия, издательство, словарный знак.